

Sajab, sajab valget lund

«Sajab, sajab valget lund, kuru magab talveund.» See koolipõlves õpitud luuletus meenub pea alati, kui seisana akna all, imetledes laia langevat lund.

Lumi on nagu küaline, kellele ei kujuta ette õiget pidu. Seda muidugi seniks, kuni too kipub möllama või jääb liiga kauaks.

Lumine maastik on ilus. See ilu «kölbab patta panna», sest paljude maade, nagu Šveitsi või Austria majandus sõltub tugevasti lumest. Enamik mägiuurortide luksushotelle on suve lõpust detsembrini tühjad, ustel sildid «Kohtume jõulude ajal!».

Lund sajab kõikidel mandritel, kuid soojadel maadel võib seda näha vaid kõrgmägede tippudel. Seda, et mainitud taevased saadetised koosnevad jääkristallidest, avastas Uppsala peapiiskop Olaus Magnus ning avaldas esimesed lumehelveste pildid 1555. aastal Roomas ilmunud raamatus. Jääkristallide uurimisele pühendas kogu oma elu ameeriklane W.A. Bentley, kelle suurimaks avastuseks oli see, et tema fotokogu üle 6000 pildi hulgas ei leidunud ühtegi sarnast lumekristalli!

Kui tibatillukesed jääkristallid hõljuvad kaua õhus, enne kui maapinda puudutavad («Postimees», 8. veebruar), siis suuremad, 1 kuni 4 cm läbimõõduga märja lume räitsakad langevad sama kiirusega kui väiksed vihmapiisad.

1971. aastal langesid Bratskis (Siberis) rekordilise suurusega kuni 30 cm läbimõõduga lumelätakad. Ilmselt olid nood pilvedes palju kordi üles-alla liikunud, kleepides kokku üha uusi lumetükke.

Külma ilmaga langenud lumi jääb kohevaks, vaid sulad suurendavad ta tihedust. Eskimotel olevat mitukümmend sõna lume tähistamiseks olenevalt selle vanusest, värvusest, tihedusest jne.

Vihm, rahe, lumi — kõik need kuuluvad sademete mõiste alla, mida mõõdetakse sadememõõtjatega. Need on kindla põhja pindalaga silindrid, mille sisse langeb pilvedest kas vedelas või tahkes olekus vesi, nagu füüsikud ütlevad. Kogutud lumi sulatatakse veeks ja nii saadaksegi sademete hulk milli- või sentimeetrites. Lumikatte kõrgust mõõdetakse meteoväljakutel püsilatidelt, millele on märgitud

kõrgus maapinnast. Iga kümne päeva järel määratakse lume kõrgus ja tihedus ka metsas ja põldudel. Lumikatte kõrgusest saab arvutada ka sademete hulka vihma kujul: 10—12 cm lund vastab umbes 1 cm vihmale. Kui talvel sajab meil lund suvise vihma intensiivsusega, upuksime lumme. Õnneks ei ole külmal ajal tugevaid tõusvaid õhuvoole, samuti ei sisalda jahe õhk palju niiskust.

Sooja lumevaiba all...

Kohev lumi on nagu soe vattitekk maapinna kohal. Sisaldades palju õhku, on selle soojusjuhtivus kümme korda väiksem kui mullal. Eestis on mõõdetud, et 30-sentimeetrise lumekihi all on temperatuur 26—27 kraadi kõrgem kui lumel: see oli 1941. aasta külmal talvel, kui lume pinnal mõõdeti -34° . Õeldu kinnituseks paar näidet.

1977. aasta detsembris jäid Šotimaal isa ja poeg lumetormi kätte kaunis õhukeses riides. Nad kaevusid sügavale lumme ja jäid ellu. Viis aastat hiljem pääseti Inglismaal viiemeetrise lume

alt 3 lammast, kes olid sinna jäänud pärast tormi pakase kätte ligi kaheks nädalaks.

Kui käre külm tabab paljast maapinda, võib see tekitada suurt kahju. Aasta algul lugesime lehtedest, et Norrat tabas tõeline loodusõnnetus, 47-kraadine pakane. Külmusid kaevud, lõhkesid torustikud. Hauakaevajate andmeil oli Lääne-Eestis kümme päeva tagasi maa külmenud 40 cm sügavuselt, ida pool poole meetri ümber. Klimatoloogilistel andmetel võib aga pinnas meil maksimaalselt külmuda enam kui 130 cm.

Paks lumevaip on eriti oluline taliviljade kaitsja pakase vastu. Kui selline lumi sajab sulale maale, võib oras, nagu iga elusolend liigsoojas, hauduma hakata. Tänavu talvel on taliviljade seisund normaalne, teatati Jõgeva agrometeoroloogiajaamast. Lund on kõikjal üle 25—40 cm, rohkem Lõuna-Eestis, vähem saartel, seega lähedane pikaajalisele keskmisele. Maksimaalselt lumekõrgusest on tänavune talv veel kaugel: 1924. aastal oli Virumaal Pagari külas 97 cm lund, 90—95 cm mitmes paigas. Võrdluseks võiks tuua maailma-

rekordeid: 14.—15. aprillil 1921 langes Silver Lake'is USAs Colorado osariigis ühe päevaga 187 cm lund, 1911. aasta märtsis aga mõõdeti Tamarackis Californias lumekihi pakuseks 11,46 meetrit. Raske on küll uskuda, et suured alad oleksid sellise lumekihi all.

Eestimaal sulab lumi kevadkuudel. Kuigi 1927. ja 1935. aastal pidas lumi vastu suisa poole maini! Alaline lumi on polaaraladel merepinna lähedal, troopilistel aladel aga kõrgmägede tippudel (Andides algab lumi 6400 m kõrgusel). Lumikatte kõrgus ja kestus sõltuvad kõvasti koha kõrgusest — teatavasti langeb temperatuur keskmiselt 0,6 kraadi iga saja meetri kohta. Eelmisel talvel tuli grupp välissportlasi — suusaoriehteruid — Haanjasse viistlema. Nähes Põhja-Eesti poolpaljast maad (see oli märtsi algus), keeldusid nad kaugemale sõitmast, eriti kui kuulsid, et meie mäed on vaid 300 m kõrgused: «Siis pole seal ka mingit lund!» Aga Haanjas oli ning viistleus said peetud.

Eesti kõrgustikel on lumikatte kestuse paljuaastane keskmine 120—130 päeva (saartel vaid

80—90), 1965/1966. aasta talvel püsis lumi Pandivere kõrgustikul isegi 170 päeva. Muidugi on kõigile meelde jäänud ka perioodid, mil lumi peaaegu puudus (viimati 1972—1975, 1988—1993).

«Ilmajaamal oli siiski õigus.»

(Lennart Meri,
«Lähenevad rannad»)

Vähemalt selle aasta algul on külma- ja soojalained tulnud nagu lühiasjalised ennustused lubasid. Mis saab edasi, sõltub endiselt õhumassidest, mida saadetakse meile Lääne-Euroopast, Soomest või Venemaalt. Paar pikaajalist ennustust vanarahvalt siiski: «Külm küünlakuu, külm kevade» (Saarde), «Soe küünlakuu, külm kevade» (Simuna). Nii et igal juhul pole midagi head oodata.

Eesti iseseisvuspäeva (madisepäeva) kohta leidsin ühe meteoroloogilise ja ühe poliitilise vanasõna: «Madisepäeval on pool lund veel taevas» (Noarootsi) ja «Madisepäeval pöörab uss külge» (Peetri). Peame seega igati valvsad olema.

AIN KALLIS